

CUM AU DISPĂRUT ȘASE SATE RĂZEȘEȘTI DE PE HARTA MOLDOVEI *

C. MERIȘCA

Moto : „Stăpînii cu ocini multe înghit ocinile cu stăpîni mulți”. (R. Rosetti — Pămîntul — sătenii și stăpînii în Moldova).

„A umblat dumnealui cu meșteșug și a cumpărat acele sate”. (Condica Miclăușană).

„Neavînd altă ce face” și „sătui de arșișile strîm-bătăților”. (Condica Șcheiană).

„(…) fiindcă într-această moșie dumnealui boierul este răzăș”. (Condica Miclăușană).

Urmărind cauzele înstrăinării ocinilor strămoșești și mijloacele folosite de boieri pentru a le acapara, vom face referințe concrete la situația de pe „marea feudă a Miclăușenilor”, din ținutul Romanului — astăzi localitate în jud. Iași — feudă încheagată între 1591—1815, care oferă nu numai variate dar și tipice împrejurări și exemple în această problemă.

În general, actele de vânzare-cumpărare apar, oficial, ca tranzacții cinstite, ocinile răzeșești fiind cumpărate cu bani gheață și vîndute „de bună-voie, de nime siliți nici asupriți” etc. Adevăratele cauze, nevoile de tot felul, presiunile exercitate, tertipurile multiple ale boierilor nu apar relate direct în zapisele care erau doar încheiate la porunca și sub ochii boierului iar grămăticii nu scriau, se înțelege, ceea ce nu convenea stăpînilor.

Cel mai adesea, nu e vorba de o singură cauză, ci de un *complex de împrejurări potrivnice*, de o acumulare în timp a nenorocirilor, a nevoilor și a constrîngerilor de tot felul, pe care poporul nostru, în prudența și înțelepciunea sa, în specifica sa discreție în suferință și-n exprimarea sa metaforică și eufemistică le numește : sabie, tulburare, urgie, năpastă, silnicie, belea, strîmtorare, cădere la strîmtoare, pustiire, strîmbătate, asupeală, răutate etc. — de fapt acumularea mizeriei, anii de foamete, calamitățile naturale (seceta mai ales), războaie, năvăliri, jafuri, abuz de putere, constrîngeri, ignoranță, înșelăciuni, exploatarea nenorocirilor, birul, datoriile, lăcomia celor puternici.

Urmașii lui Miclăuș vornicul (c. 1380—1440) erau desigur mazili și răzeși. Ei aveau, oricum, conștiința că sînt oameni liberi și au stăpînit satul și moșia Miclăușeni precum și, parțial, cel puțin, sate și moșii vecine, ca : Drulești (în sudul satului Butea de azi), Găurenii de alături și altele.

* Articolul reprezintă un capitol din monografia istorică, în manuscris, a Miclăușenilor.

Stăpînirea lor a durat cam un secol și jumătate (c. 1450—1600). Cînd în 1591 se hotărîsc să-și vindă, „de nime nevoiți, nici asupriți, ci de a lor bună voie“, ocinile strămoșești tocmai *vislierului* Simion Stroici, cine știe ce grele presiuni și nevoi i-o fi împins să facă acest lucru ? Doar trei dintre ei, Răstescu stolnicel, Crăste Gațe (Gagea) neamiș și Georgie Mitiutel, probabil frați, împreună cu nepoții de soră, nu participă la vînzare, nefiind se vede de acord și protestează la scaunul domnesc. E o ultimă încercare de rezistență. Dar Simion Stroici le dă 600 de zloți tătărești, adăugați la cei 3 800, prețul dinții al cumpărării Miclăușenilor și le închide astfel gura. Se pare că cei care-i vinduseră prima oară locuiau în satul Miclăușeni, pe care l-au părăsit acum, plecînd poate pe alle ocini ale lor, cine știe pe unde în cuprinsul Moldovei, iar aceștia care au protestat locuiau în Drulești și au continuat să rămînă acolo, căci la 1679 încă e pomenită aici familia Gagea¹, de unde și numele locului de azi, între pămînturile CAP Butea.

Din documentele existente referitoare la satele razeșești urmărite de noi reiese că au existat unele perioade de mari frămîntări, nenorociri și lipsuri materiale, ca cea, de pildă, dintre 1587—1627. Așa se explică cum, în decurs doar de vreo 30 de ani, ocinile satului Găureni sînt cumpărate și vindute de vreo șapte ori. Astfel, Stanca, fiica lui Luca Dereptate, vinde sorei sale Anghelina, care cumpără pămînt și de la nepotul ei, Condrea, fiul Maricăi. Dar, în martie 1594, Anghelina, la rîndul ei, își vinde partea moștenită și ocinile cumpărate lui Văscan vistiernicelul și popii Sava din Lățcani, motivînd că : „a fost multă tulburare, mare răutate, foamete și vinire altor neamuri în pămîntul Moldovii“². În 1603, popa Sava vinde ce-a cumpărat lui Simion Stroici, marele vistiernic. Acesta face danie lui Georgie armașul, sluga sa, care va vinde lui Ștefan Bene. La 1627, copiii lui Ștefan Bene și vărul lor Toma își vînd ocinile lui Lupu Prăjescu³.

În 1663 a fost foametea „cea mare“ și „moșnenii“ din Șărăței vînd și zălogesc pămînturi. În 1669 se răscumpără, dar actul s-a pierdut, căci între timp au năvălit tătarii⁴. Foametea devenise aproape cronică de vreme ce din cînd în cînd se simte nevoia să se specifice că „pe vremea foametei celei mari“, spre a se face distincția între aceasta și cea obișnuită. La 1685, pe vremea lui Dumitrașcu-Vodă, iarăși apare foametea cea mare și însăși fața popii Dumitru din Șărăței, Todosia și cu fiica sa, Dafina, dăruiesc ocinile lui Enache grămăticul „ca să le scoală din foamete“⁵.

Sărăcirea razeșilor pe de o parte, *lăcomia boierilor* pe de alta constituie caracteristică socială dominantă a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea. În ce situație disperată se vor⁷ fi găsit unii razeși, dacă, de pildă în 1635, un Isac și fiul său Vasile din Săconi (e vorba de satul Săbăoani, din apropiere de Miclăușeni) vînd lui Lupu Prăjescu a opta parte dintr-o casă !

¹ Arhivele Statului București, Condica moșiei Miclăușani (ms. 818) și Arhivele Statului Iași, Condica Miclăușană (ms. 1798), cap. Drulești, doc. 25.

² *Ibidem*, cap. Găureni, doc. 1 și 2.

³ *Ibidem*, doc. 1—7.

⁴ Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului, vol. III, Buc., 1968, doc. 1946 ; Arh. St. București, M-rea Doljești, ms. 602, f. 201.

⁵ Cat. doc. mold., vol. IV, Buc. 1970, doc. 943 ; Arh. St. Buc., M-rea Doljești, ms. 602, doc. 64, f. 129.

Și ce lăcomie din partea boierului respectiv ⁶ ! În 1786 (august 24), văduva lui Andrei Fedeleșanu, ajungând la mare strîmtorare, vinde livada sa din Fedeleșeni boierului Dimitrie I. Sturza, scuizîndu-se parcă în act, față de ceilalți răzeși, de gestul ei disperat : „pe toți i-am înghițat și i-am îndemnat să o cumpere, neavînd eu copii ca să o clironomisască și nime n-au vrut să o cumpere, ci numai dumnealui cuconul Dumitrachi“ ⁷. Cumpărarea unor pămînturi răzeșești de către boier ajunge să fie considerată – în acte – ca un gest de milostenie, de binefacere. De pildă în 1808 (ian. 19), Maria preuteasa, soția răposatului preot Irimie din Fedeleșeni, rămînînd săracă, capătă invoire de la domnie să-și vîndă ocinile lui Dimitrie I. Sturza vornicul, care „este răzeș în trupul moșiei“, dar pentru care „m-am rugat dumisale ca să li cumpere dumnealui, căci după prețul ci să suisă la mezat nu eram mulțumită și dumnealui *milostivindu-să* s-au primiit“ ⁸.

Birurile apăsătoare și de tot felul erau adesea cauza, mărturisită sau nu, a înstrăinării ocinilor. Într-un act scris la Miclăușeni, la 20 aprilie, fără an, dar în perioada 1626–1630, se arată cum răzeșii din Drulești : Gligore Juncul, Ionașco Floare și alții vind boierului Lupu Prăjescu două ocini ale lui Pătrașco, pentru 3 taleri și 8 potronici, ca să-i plătească dajdea. Pătrașco era desigur consăteanul lor și era pesemne plecat ; oricum, n-avea cu ce-și plăti birul ⁹.

Se mai desprinde o realitate din documente : *boierii dispuneau de bani*, putînd concura cu ușurință orice alt eventual cumpărător care s-ar fi ivit dintre răzeși. Un singur exemplu dintre multele : În 1791 (iulie 12), Ion fiul diaconului Ursachi din Fedeleșeni, vinde ocina sa, motivînd : „(...) fiindcă nime n-au vrut ca să-mi de arătații bani, ci numai dumnealui banul (Dimitrie I. Sturza – n. n.) ne-au dat deplin plata“ ¹⁰.

Disponînd de bani, *împrumutul* devenea o cauză a pierderii pămînturilor, căci răzeșii nu se puteau achita și deci era totodată un mijloc pentru boieri de a le răpi ocinile. Astfel Lupu Prăjescu îl împrumută pe răzeșul Toader Șaptemese din Drulești, iar acesta, neputîndu-se plăti de datorie, Prăjescu cere și i se întărește carte domnească, în 1626, prin care se dispune „a ține și a opri toată partea de ocină, cu tot vinitul ce va fi“ a amintitului răzeș, „pentru căci este el datoriu cu niște bani și nu va el să-i deie banii“ ¹¹.

Lipsa de bani a răzeșilor, a țărănimii în genere, ducea la *depășirea termenului de răscumpărare* în cazul cînd se iveau totuși răzeși care, în virtutea dreptului de protimisis, ar fi avut întîietate la cumpărare și, nevoind să li se înstrăineze ocinile în mîini boierești, aveau dreptul să întoarcă ei banii înapoi boierului, răscumpărînd pămîntul vindut. De pildă la 3 iunie 1798, Alex. Ioan Calimah voievod eliberează hrisov că Dimitrie I. Sturza, biv vel postelnic, a cumpărat în total de la răzeșii din Fe-

⁶ Arh. St. Buc., ms. 818 și Arh. St. Iași, ms. 1798, cap. Drulești, doc. 16.

⁷ *Ibidem*, cap. Fedeleșeni, doc. 5.

⁸ *Ibidem*, doc. 31.

⁹ *Ibidem*, cap. Drulești, doc. 19 ; Cat. doc. mold., vol. II, doc. 286.

¹⁰ Arh. St. Buc., ms. 818 și Arh. St. Iași, ms. 1798, cap. Fedeleșeni, doc. 6.

¹¹ *Ibidem*, cap. Drulești, doc. 6.

deleșeni 24 de stinjeni și 5 palme jumătate, dar dispune, după uzanța timpului, să se facă publicație „atit acolo la stare locului cît și pre la toate zilele de tîrg și pretutindene în tot ținutul pîră în 6 luni de zile și dacă pînă la această vadea să vor arăta cineva, ori din rudeniiile vînzătorilor sau din alți răzeși i megieși ca să ceară protimisiră a răsкупăra (...), viind la divan, să se cerceteze“. Peste 3 zile, la 6 iunie, Isprăvnicia Romanului ordonă lui Costandin Popa, mazil, să facă publicație. La 14 noiembrie 1798 acesta răspunde Isprăvnicieii că a citit la moșia Fedeleșeni cele două publicații primite. La 14 decembrie, o samă de răzeși, mai cuprinși și mai dirzi se vede și anume post. Mihălachi Brînză, isp. Condurachi Pilat și alții vor să răsкупere o parte din moșile cumpărate de Sturza în Fedeleșeni și se prezintă pentru aceasta la Isprăvnicia Romanului. La 12 ianuarie 1799 se judecă pricina de mai sus la Isprăvnicie și se hotărăște că o parte n-o pot răsкупăra, „fiind împlinită vadeaoa publicației (tre-cuseră 6 luni – n. n.), iar pentru o parte să dea banii lui D. I. Sturza, cît l-a costat pe acesta și s-o răsкупere¹². Ce s-o fi petrecut în continuare, cum va fi acționat D. I. Sturza, actele nu mai vorbesc, dar peste 12 zile, la 24 ghenarie 1799, Isprăvnicia Romanului dă scris că acei care au cerut răsкупărarea „n-au voit să dei banii la vadeaoa ce li s-au pus, dar și după vadeaoa, cerindu-li-se banii, n-au vrut ca să-i dea“ și deci D. I. Sturza să-și facă întărituri domnești pe toate cumpărăturile. Într-adevăr, peste 5 zile, la 29 ghenar 1799, Ioan Alex. Calimah voievod îi întărește cumpărăturile¹³.

Încercuirea unui sat răzeșesc care depunea rezistență era o altă tactică, mai avansată, care ducea mai sigur și mai repede la rezultatul scontat: capitularea. Intervenea acum, pe de o parte, concurența între stăpînii puternici care-i încercuiseră pe răzeși, iar pe de altă parte graba acestora din urmă de a-și alege totuși, dacă se putea, stăpînul preferat. Așa s-a întîmplat la Șărăței, puternic centru răzeșesc, care a rezistat cel mai mult dintre satele înghițite în feuda Miclăușenilor, fără a fi atins pînă pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, favorizat și de poziția sa geografică, mai depărtată de Miclăușeni și nu chiar spre est, unde s-a îndreptat de la început cuil înaintării Prăjeștilor și Sturzeștilor. Acum însă, în a doua jumătate a secolului, după ce în 1758 se adaugă ultima năvălire tătarască, anii de secetă, războiul ruso-turc din 1768–1774, fiind presați dinspre sud-est de mănăstirea Doljești iar dinspre nord-vest de Ioan S. Sturza de la Miclăușeni, strînși ca-n clește, între 1760–1800, Șărăței cedează.

După ce primește ca danie un loc de prisacă în Șărăței, căci îi împrumutase cu bani, la mare nevoie, pe răzeșii de aici, Ioan S. Sturza mai „cumpără“ în 1762 un loc, iar la 17 ianuarie 1765 încă unul de la Neculai și Pavel Leahu, fiii lui Gavril Leahu și ai Ilenei¹⁴. De fapt, nu fusese vorba de vînzări, ci de *danii camuflate sub formă de vînzări*¹⁵. La rîndul său, Sturza le dă se vede acestora privilegii, căci Neculai Leahu apare peste

¹² *Ibidem*, cap. Fedeleșani, doc. 15–19.

¹³ *Ibidem*, doc. 20 și 21.

¹⁴ Arh. St. Buc., M-rea Doljești, ms. 602, doc. 87.

¹⁵ Arh. St. Buc., ms. 818 și Arh. St. Iași, ms. 1798, cap. Șărăței, doc. 21.

un număr de ani cu numele de Neculai curteanul. Răzeșii din Șărăței vor dăruia și vor vinde ocinile în continuare lui Sturza, dar mai cu seamă mănăstirii Doljești, în coasta căreia Ioan S. Sturza, înaintînd spre Șărăței, **le instalase** provocator avantposturile sale, citeva prisăci, încă din 1748¹⁶. O parte din răzeșii din Șărăței au încercat să se împotrivească înstrăinării ocinilor și un Grigore Leahu va fugi și va trăi ascuns în pădure, făcîndu-se poate haiduc. În 1762 (mai 27), ieromonahul Dionisie Hudici, „starețul” de aici, împreună cu tot soborul schitului Doljești se jăluiește din nou domnului împotriva lui Ioan S. Sturza, biv vel vornic, care, cumpărînd partea de moșie a unui răzeș din Șărăței, a pus o prisacă în mijlocul moșiei, în coastele mănăstirii Doljești, căreia aproape toți răzeșii din Șărăței i-au dăruit, zice actul, părțile lor de moșie¹⁷. Se citește limpede printre rînduri, în tot acest lung proces început între cei doi rechini, invidia și lăcomia amîndorora. Concurența devine fățișă. La 8 februarie 1766, Grigore Alex. Ghica voievod, în urma jalbei ieromonahului Dionisie Hudici de la schitul Doljești, scrie lui Ioan S. Sturza, biv vel vornic, să nu mai pricinuiască pagube și supărări schitului prin cumpărări de moșii în Șărăței de la răzeșii de acolo, deoarece călugării nu vor să fie răzeși cu ei pe acea moșie¹⁸.

Profitînd de misticismul unora, mănăstirea atrăgea la călugărie o parte dintre răzeșii Șărățeilor pentru ca aceștia să-i dăruiască ocinile.

Un alt mijloc folosit aici erau **vînzările camuflate sub formă de danii**. Ținîndu-se seama de dreptul de protimisis, mănăstirea, pentru că nu avea întîietate la cumpărări de ocini, uza de un „meșteșug” foarte răspîndit în epocă: ocinile cumpărate de la răzeși pretindea că i-au fost dăruite, căci, în acest caz, răzeșii au avut pînă în 1785 deplină libertate de a-și înstrăina pămîntul. Astfel, diaconul Ion Leahu din Șărăței (al cărui tată, Grigore, trăia în pădure, deoarece era urmărit), fiind chemat de episcopul Ionichie al Romanului la 1 noiembrie 1768 împreună cu unchiul său Vasile chelar și cu alții, îi dezvăluie acestuia, acuzînd-o, că mănăstirea Doljești, în frunte cu ieromonahul Dionisie Hudici, cumpăraseră pe bani pămînturile unor răzeși din Șărăței, dar încheiasă cu ei acte de danie, sustrăgîndu-se astfel dreptului de protimisis¹⁹.

La 28 ianuarie 1794, „pentru ca să lipsască pricinile și giudecățile, care în curgire de mulți ani au fost neconținut pînă acum și sfîrșit nu a mai luat, pricinuindu-să și la o parte și la alta multă pagubă cu cheltuielile ce s-au făcut, umblind pre la giudecăți” — se hotărăște ca din cei șase bătrîni cit avea moșia Șărăței să se împartă pămîntul în cinci părți: trei să le ia mănăstirea și două răzeșii²⁰.

De-acum înainte, pornește Dimitrie I. Sturza ofensiva. Între răzeși începe se vede *panica și derula*, care, adăugată situației lor economice desperate, îi determină să vină pe rînd, aproape zilnic, să-și vîndă pămîntu-

¹⁶ Arh. St. Buc., M-reă Doljești, ms. 648, doc. 82.

¹⁷ *Ibidem*, ms. 602, doc. 108.

¹⁸ *Ibidem*, doc. 115.

¹⁹ *Ibidem*, doc. 125.

²⁰ *Ibidem*.

rile. În 1796, la 30 martie, D. I. Sturza le cumpără 137 de stinjeni, la 1 iunie – încă 28 stinjeni, pe 3 iunie – 2 $\frac{1}{2}$ stinjeni, pe 5 iunie – 63 stinjeni, pe 8 iunie – 6 stinjeni, pe 18 iunie – 9 stinjeni, pe 19 iunie – 2 stinjeni, pe 24 iunie – 37 stinjeni, pe 1 iulie – alții, pe 13 iulie – 11 stinjeni, pe 18 iulie – 32, pe 23 iulie – 14, „cuprinzându-se în stăpînirea dumisale – scriu razeșii acum – toată moșia Șărăței“²¹.

Pierderea actelor de proprietate de către razeși a fost și ea o cauză a cedării unor moșii ale lor. Pierzîndu-și actele, după un timp mai îndelungat, se întîmpla să uite și cît pămînt au avut, să-i uite hotarele și, în orice caz, să dea prilej boierului din vecinătate să le conteste unele ocini, cum a pătît și străbunicul dinspre mamă al Otiliei Cazimir, care, rămînînd „razeș fără pămînturi“ în moșia lui Sturza, Poenile Oancii, a intrat în slujba boierului de la Miclăușeni. Sau iată ce spun la 1785 razeșii din Hîndrești: „(...) despre o parte, scrisorile noastre mai toate s-au prăpădit, despre altă parte, neamurile ni s-au înmulțit și mai nu știm cîți bătrîni au fost din început, ca să știm cum să ne împărțim pentru ca să nu umblăm sărăcindu-ne prin judecări“²². De această situație profitau boierii, în cazul nostru Sturzeștii, care păstrau cu strășnicie toate actele de proprietate, toate hîrțiile privitoare la averea lor, în taințele conacelor sau, la vreme de primădie, în ascunzătorile mănăstirilor. Tot așa, în 1767, la judecata lui Grigore Ioan Calimah voievod, în urma cercetărilor făcute prin boieri hotarnici, cum razeșii din Dăiceni n-au avut decît două zapise iar biv vel vornicul Ioan S. Sturza a prezentat numeroase zapise, se hotărăște ca „dumnealui vornicul să stăpînească opt părți dintr-acea moșie Dăiceni, după zapise și ispisoaice ce are și razeșii să stăpînească patru părți, iar neodihîndu-se vreo parte și s-ar cere la divan, ușa Divanului Domniei mele este deschisă“²³. E adevărat, razeșii scotociseră disperați și mai găsiseră încă două acte, unul din 1641 și altul din 1705, dar Ioan S. Sturza a scos și el zapise mai vechi despre acele locuri și deci lui i se dă dreptate²⁴.

În ultimele secole și *diferențierile între razeși*, faptul că unii dintre ei devin mai „cuprinși“, mai „înstăriți“, duce la pierderea unor ocini ale altora care sărăciseră, concentrîndu-se pămîntul razeșesc în mîini mai puține. Deci și între ei apăsau uneori tendințe de acaparare. Astfel, la 10 mai 1670, „moșnenii“ din Șărăței dau mărturie lui Larion Bărbîntă din acest sat că, după ce acesta i-a ajutat la vreme de nevoie și de foamete cu bani și cu pîine, fiind „mai putincios“, iar acum fiind pricină între ei vrînd să-i cuprindă „mai pe toți“, acesta, nevoind totuși să se judece și-a primit împrumuturile și, la rugămințile lor, a rămas să-și stăpînească probabil vechile ocini²⁵. Dar în anul foametei celei mari, la 5 septembrie 1663, Maria, fata lui Marco, soția lui Drăgan și fratele ei Sindălachi vînd totuși lui Larion Bărbîntă din Șărăței partea lor de moșie de aici, partea lui Mănăilă, cu loc de casă în siliște, apă, pădure, loc de prisacă, livezi de pomi

²¹ Arh. St. Buc., ms 818 și Arh. St. Iași, ms. 1798, cap. Șărăței, doc. 21.

²² *Ibidem*, cap. Hîndrești, doc. 3.

²³ *Ibidem*, cap. Dăiceni, doc. 10.

²⁴ *Ibidem*, doc. 9.

²⁵ Arh. St. Buc., M-reă Doljești, ms, 602, f. 201 ; Cał. doc. mold., vol. III, doc. 1946.

și vad de moară, cu 6 lei bani vechi, 3 merțe de griu curat și un bezmăn de ceară de 4 oca și jumătate, „pe timp de foamete mare“²⁶.

Pe la 1760, *pentru furt*, Toader Grumază dăruiește o bucată de ocină *ca să scape de spînzurătoare*. Iată impresiionanta sa mărturie: „Adecă eu, Toader Grumază, sin Ștefan Șușeniți și cu frații miei scriu și mărturisesc cu această scrisoare a mea, precum m-au îndemnat becisnicia mea de-am furat o iapă lui Mareș din Lă răuntești și altor oameni buni din Miclăușeni, deci m-au prins și am căzut la legătură, deci unora am plătit, iar altora m-am avut cu ce plăti, ce au vrut să mă spînzure, deci eu am căzut cu unciu-meu, cu Nechifor și cu alți oameni ai mei, cu toții am căzut la Mareș din Lă răuntești și cu Nazariia din Cioncești de mi-au făcut bine cu 10 taleri de mi-am scos capul de la furci și eu le-am dat o bucată de ocină a noastră ce-au fost de parte i Dăvidoe, ca să le fie lor ocină dreaptă, precum le-au fost și întliu și aiastă scrisoare s-au făcut denainte lui Corchin (Corchiuz) vornicul ot Miclăușăni i vornicul Toader ot tam și Lucor ot tam, Vasilie Oniul și Onca cel bătrîn și Tetiul și de Goia vornicul ot Hă-lăucești, toți noi ne-am tîmplat acolo cînd s-au făcut aiastă scrisoare și **pentru** mai mare credință ne-am pus și degitele să se știe“²⁷.

Și *certurile, neînțelegerile între rude* duc la înstrăinarea unor ocini ale răzeșilor. Astfel Toma, feciorul Uritei, din neamul Benea, vinde la 1631 a patra parte din satul Găureni boierului Lupu Prăjescu „pentru căci verii i-au fost vîndut o parte de ocină a lui din sat din Drulești“²⁸, adică „ei încă au vîndut, osebit de Toma, o parte de ocină ce-au avut Toma în satul Drulești“²⁹.

Ca să-i răsкупere din închisoare și de la pedeapsa cu moartea răzeșii dau disperați boierului ocinile lor. Ioan C. Sturza pătrunde în moșia Bră-tulești și devine stăpîn pe partea lui Bejan de aici, care-i dăruise pămîntul ca boierul să-i salveze feciorul prin răsкупărare: „am scos pe feciorul lui Bejan din temniță cînd au muncit pe o babă la Gănești cu alți tilhari și vrea să-l spînzure și am dat și 12 lei de au dat armașilor“³⁰.

După cum se constată, *dania* era mijlocul cel mai lesnicios, cel mai răspîndit pentru ca boierul să-și poată continua expansiunea pe alte moșii răzeșesti, acaparîndu-le și desființînd treptat satele de răzeși. Avantajul cel mare era că părțile obținute prin danie nu erau supuse dreptului de protimisis, deci le putea primi oricine. Nu se mai punea deci problema, ca la vînzări de ocini, să fii răzeș în acel sat și nici problema priorității rudelor, vecinilor etc. Motivele daniei sînt diferite. Uneori ele nu apar specificate. Ioan C. Sturza notează de pildă doar că o parte din Doljești „mi-au dat danie Toader ficiorul lui Darie“³¹. *Dania* se făcea adesea *pentru a ieși din foamele*, boierul, boiernașul sau răzeșul mai înstărit acordîndu-i celui căzut la nevoie un împrumut în bani sau alimente. Așa de pildă, cum ară-

²⁶ Arh. St. Buc., M-reă Doljești, VII/80 ; Cat. doc. mold., vol. III, doc. 1005.

²⁷ Arh. St. Buc., ms. 818 și Arh. St. Iași, ms. 1798, cap. Lorăntești, doc. 5.

²⁸ *Ibidem*, cap. Găureni, doc. 7.

²⁹ *Ibidem*, doc. 8.

³⁰ *Ibidem*, cap. Miclăușeni, doc. 16.

³¹ *Ibidem*.

tam, la 7 decembrie 1685, Iordosia, fiica preotului Dumitru din Șărăței, soția lui Gligoraș Plote, dăruiește lui Enache grămaticul din același sat toată partea de la mama sa Alexandra și a fetei sale Dafina din Șărăței în-utul Romanului, „ca să le scoată din foamete”. Enache grămaticul din Șărăței a fost socrul vistiernicului Ștefan Luca, tatăl vel stolnicului Toma Luca de la 1760³².

Un alt mijloc de acaparare era *zalogirea pentru un împrumut* acordat în anumite condiții. De pildă Apostol Goe, e drept, boiernaș, ajuns chiar pircălab, dar avînd rude răzeși, zalogise boierului Prăjescu (lui Grigore sau Dumitrașcu Prăjescu — n. n.) 1/4 din satul Doljești, pentru care nepoții sînt nevoiți să zalogească în 1676 alte ocini ale lor din satul Icușeni, peste Siret, împrumutînd astfel de la Pintileiu 100 lei bătuți, ca să răscumpere cu această sumă partea din Doljești zalogită lui Prăjescu de către unchiul lor³³. În 1688, acești nepoți, frați între ei (Vasile Goe, Dumitrașcu și Dorie diacul) se judecă cu Pintelei, fratele lor, care-i împrumutase, dar le ceruse și camătă, „deși tocmeala le-a fost ca, pentru achitarea acestor bani, să-și ia zeciuiala de pe a treia parte din satul Icușeni, să are și să cosească în Balomirești și în Doljești, luînd și zeciuială, pînă se împlinesc acei bani. Pintelei pierde procesul și e obligat să dea înapoi camătă³⁴.

Datoriile neplătite la timp, în termenul fixat, atrăgeau după sine pierderea ocinilor. Astfel, pe la 1620, răzeșul Mihăilă Horje zalogise o parte din satul Oțeleni lui Petre Cehan, tatăl lui Racoviță, pentru 32 taleri, datorăți pentru un cal. La 1631, domnitorul volnicește pe Racoviță să stăpînească toată partea lui Mihăilă Horje din Oțeleni pentru datoria sa, precum și partea lui Gheorghe Horje, nepotul lui Mihăilă, care se împrumutase de la tatăl lui Racoviță cu 3 galbeni, 7 potronici și 5 lei³⁵.

Vinderea zapiselor de cumpărare era și ea o uzanță a vremii care preceda adesea vinderea pămîntului. Așa, în 1792, giupînul Vasile Noroce, nemescnic, după ce cumpără la 3 mai pămînt la Fedeleșeni, la 5 iunie vinde zapisul lui Dimitrie I. Sturza³⁶. Dar în 1796 (august 8) îi vinde pămîntul lui Sturza³⁷. Sau, altă situație: în 1793, răzeșii Neculai și Iordache Pilat cumpără de la Dimitrie I. Sturza „cartea” tatălui lor din Fedeleșeni, „ce o cumpărase dumnealui de la tatăl nostru”, dar se angajează ca ei să n-o poată vinde decît tot lui Dimitrie Sturza³⁸.

O porțiță de intrare a unui boier într-un sat răzeșesc era *cumpărarea sau primirea unei danii de la o rudă tot boier care era însă „răzeș” în acel sat*. De pildă, Lupu Prăjescu pătrunde în Lățcani prin dania primită aici de la socrul său, Ionașco Gheanghea, mare vornic de Țara de Jos³⁹. Tot așa reușește Ioan C. Sturza să pătrundă în puternicul centru răzeșesc al Fedeleșenilor, cumpărînd în 1707 de la vărul său, boierul Ștefan Hăbă-

³² Arh. St. Buc., M-rea Doljești, ms. 602, doc. 64, f. 129 ; Cat. doc. mold., vol. IV, doc. 943.

³³ Arh. St. Buc., M-rea Doljești, V/6 ; Cat. doc. mold., vol. IV, doc. 25.

³⁴ Arh. St. Buc., M-rea Doljești, ms. 648, f. 141 ; Cat. doc. mold., vol. IV, doc. 1163.

³⁵ Cat. doc. mold., vol. II, doc. 609 și 658, apud Arh. St. Buc., ms. 597, f. 2.

³⁶ Arh. St. Buc., ms. 818 și Arh. St. Iași, ms. 1798, cap. Fedeleșani, doc. 7.

³⁷ *Ibidem*, doc. 9.

³⁸ *Ibidem*, doc. 8.

³⁹ *Ibidem*, cap. Drulești, doc. 10.

estul, care moștenise aici așa-zisa parte a Letii; Sturza va fi de acum înainte „răzeș” în Fedeleșeni⁴⁰.

Deci greutatea pentru boieri era la început, pînă-și creau un „cap de pod”, pînă găseau „cuiul lui Pepelea”. Locul obținut putea fi cît de mic. Răzeșii din Șărăței, ajungînd la ananghie, fuseseră nevoiți să apeleze la ajutorul lui Sturza, dar, mai tirziu, în 1780, dădură pentru acest împrumut capis „la cinsitit mîna dumisale vorn. Ioan Sturza ot Miclăușeni, precum să se știe că făcîndu-ne dumnealui bine cu bani într-un an de zile, i-am dat și noi din moșia noastră dumisale un loc de prisacă acolo în Șărăței, însă să șadă om zdravăn la mijlocu locului și cît a pute zvirli cu toporu de pol ocă în patru părți după obicei, atît să fie acel loc și să fie dumisale dreaptă ocină și moșie și cuconilor dumisale”⁴¹. Odată intrat, boierul își crea cît mai multe asemenea capete de pod în satul răzeșesc respectiv, fiind de-acum liber să le cumpere ocinile, iar ei să-i vîndă „ca unui drept răzeș ci este în numita moșie împreună cu noi” — cum declară de pildă cei din Fedeleșeni despre Dimitrie I. Sturza⁴². Am văzut că așa proceda și Lupu Prăjescu: odată pătruns într-un sat răzeșesc, el cumpăra în continuare orice i se iva: o casă, chiar și numai o parte de casă, o livadă etc., ca să prindă omul cheag cît mai mult și-n cît mai multe sate, așteptînd apoi în liniște, dar urmărind de la distanță, ca păianjenul prada, momentul cînd răzeșii sînt la strîmtoare ca să-i învăluie.

Așa au dispărut pentru totdeauna de pe harta Moldovei șase sate răzeșesti, înghițite în feuda Miclăușenilor: Găureni, Drulești, Șărăței, Lorintesti, Dăiceni, Lățcani, iar Miclăușenii, Hîndreștii și Fedeleșenii au rămas ca localități dar cu o populație îngenucheată, de clăcași și de robi.

COMMENT ONT DISPARU SIX VILLAGES ALLODIAUX EN MOLDAVIE

R é s u m é

On analyse les conditions de disparition de six villages allodiaux (Găureni, Drulești, Șărăței, Lorintesti, Dăiceni et Lățcani), qui ont été avalés par la grande propriété féodale, ci-représentée par le boyrd Lupu Prăjescu, la famille des voyards Stourza et les autres.

Dans les temps de famine ou de troubles internes et externes, ce processus s'ait manifesté intensément, mais il fut ininterrompu jusqu'à la liquidation totale des grandes terres allodiales (comme celles citées).

⁴⁰ *Ibidem*, cap. Miclăușeni, doc. 16.

⁴¹ *Ibidem*, cap. Șărăței, doc. 3.

⁴² *Ibidem*, cap. Fedeleșeni, doc. 11.